

Community Knowledge: Local Wisdom in Folk Handicrafts of Barahom Community in Pattani

องค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม ปัตตานี

Virintorn Auksornnit^{1*}, Chanda Pitagsalee², Montakan Atthasongkrow²,
Songtham Kaewprathom², Mukda Thammakirati², and Kajohnpong Noothong²

วิรินทร์ อักษรนิทย์^{1*}, จันทร์ดา พิทักษ์สาลี², มณฑกาน อรรถสงเคราะห์²,
ทรงธรรม แก้วประถม², มุกดา ธรรมกิริติ², และ ขจรพงษ์ หนูทอง²

¹Faculty of Education, Prince of Songkla University

¹คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²Prince of Songkla University Demonstration School (Secondary)

²โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)

*Corresponding author: virintorn5799@gmail.com

Received May 3, 2022 ■ Revised April 27, 2023 ■ Accepted May 1, 2023 ■ Published August 24, 2023

Abstract

The present research study aims to identify the local knowledge on folk handicrafts of the Barahom Community in Pattani, Thailand and to examine the practices by which the local knowledge on folk handicrafts is managed and passed on. It deployed qualitative research methodology. The data involved academic documents, observations, interviews, and information media, which were analyzed and synthesized using qualitative thematic analysis.

The present study found that the local scholars who are knowledgeable members of the community are models of local knowledge. The local scholars create the knowledge through (1) strengthening community participation, (2) teaching and learning the handicraft skills, (3) systemic managing of the local available resources, (4) promoting the local culture, (5) developing awareness and appreciation of the Barahom community, and (6) creating shared values on Barahom ethics and beliefs. In specific, the variety of the subsequent and preserved local scholars' knowledge and skills in Barahom folk handicrafts, formed both socially and individually, are deep-rooted and distinct. The local knowledge and skills include both traditional and new and are passed on to generations. Furthermore, the new knowledge and skills formed are drawn from traditional knowledge but with integration of advanced technology. They are managed by classifying them into traditional, new knowledge, or new knowledge drawn from the traditional one. These types of knowledge and skills are developed through community learning and discussions as well as informal conversations and conferences among community members. These interactions lead to the creation of vital knowledge such as local knowledge management, cultural and folk practices, community leaders, and local resources that can be applied and furthered in the future.

Keywords: community knowledge, local wisdom, folk handicrafts, Barahom Community, Pattani

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) องค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม และ 2) รูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ สื่อสารสนเทศ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดองค์ความรู้สามารถนำไปบูรณาการใช้ประโยชน์และต่อยอดได้ในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนชาวบ้านเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างองค์ความรู้ชุมชนซึ่งเป็นองค์ความรู้: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม ปัตตานี โดยวิธีการ (1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน (2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน (3) การส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน (4) การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน (5) การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน และ (6) การส่งเสริมค่านิยมร่วมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน ซึ่งองค์ความรู้ของประชาชนชาวบ้านในชุมชนที่มีความหลากหลายตามความถนัดที่ได้ส่งต่อกันมารุ่นต่อรุ่นและยังคงอนุรักษ์ไว้ถึงปัจจุบัน จัดเป็นองค์ความรู้ทางสังคมและความรู้ส่วนบุคคลทั้งแบบฝังลึกในตัวคนและความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง 2) รูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้ พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดผ่านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 2 ลักษณะ คือ (1) ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ (2) ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การกำหนดความรู้ โดยผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม การแสวงหาความรู้ที่มาจากการเล่น เรียนรู้ภายในชุมชน และการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผ่านการพูดคุยและปรึกษาหารือทำให้เกิดเป็นความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การจัดการความรู้ชุมชน 2) วัฒนธรรม/วิถีชุมชน 3) ผู้นำชุมชน และ 4) ทรัพยากรท้องถิ่นที่สามารถบูรณาการใช้และต่อยอดได้ในอนาคต

คำสำคัญ: องค์ความรู้ชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ศิลปหัตถกรรม, ชุมชนบาราโหม, ปัตตานี

■ บทนำ (Introduction)

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในท้องถิ่นมาแต่โบราณกาล โดยทั่วไปคำว่า “หัตถกรรม” เป็นผลงานที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ ผ่านกระบวนการนำวัตถุดิบต่าง ๆ มาประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งของ เพื่อประโยชน์การใช้สอยในชีวิตประจำวัน ต่อมางานหัตถกรรม ได้ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนไปจากการฝึกฝน การปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ทำให้งานหัตถกรรมนั้นเกิดความงามและคุณค่าทางศิลปะ ทำให้งานหัตถกรรมจึงกลายเป็นงานศิลปกรรม ซึ่งมีการนิยามคำว่า ศิลปหัตถกรรม หมายถึง ศิลปวัตถุที่เป็นผลงานประเภทศิลปะประยุกต์มีจุดประสงค์และความต้องการในด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น งานโลหะ งานจักทอ และงานเย็บปักถักร้อย ในการพัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมตนเองและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง (Office of the National Economics and Social Development Board, 2004) สิ่งเหล่านี้เป็นศิลปะจากการประดิษฐ์สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการพัฒนาขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันผสมผสานกับศาสตร์ทางด้านศิลปะให้เกิดความงามและทรงคุณค่า ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นแบบมุขปาฐะ ต่อมายุคสมัยได้เริ่มมีความก้าวหน้าทางบริบททางสังคม เพื่อไม่ให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสูญหายไป นอกเหนือจากการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมยังมีการนำวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนานบันเทิงแก่ผู้ชม การแสดงลักษณะนี้มักถูกเรียกว่า “การแสดงเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นกิจกรรมนันทนาการหรือการแสดงที่มีการหยิบยกวัฒนธรรมท้องถิ่นมาให้ผู้ชมได้สัมผัสกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย ประดิษฐ์และสร้างสรรค์ขึ้นมาให้มีทั้งความงามทางสุนทรียภาพ สามารถสื่อความหมาย และสอดแทรกภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีที่ทรงคุณค่าให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างลงตัว

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยถือได้ว่าเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ การดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย รักและผูกพันถิ่นฐานที่อยู่ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์เหนียวแน่นภายในครอบครัว รักถิ่นฐานที่อยู่อาศัย มักไม่เปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย และถือว่าเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา แนวโน้มและทิศทางการขยายตัวของตัวเมืองปัตตานีไปยังพื้นที่โดยรอบ สอดคล้องกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หมายถึง กระบวนการหรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นหนึ่งอันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สังเกต คัดวิเคราะห์ และนำมาใช้จนบังเกิดผล โดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถี

ชีวิต เป็นรากฐานของความรู้ชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นนามธรรม และรูปธรรม (Patcharametha, 2016) โดยเฉพาะตำบลบาราโหม อันเนื่องมาจากมีถนนสายปัตตานี-นราธิวาส ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญที่ตัดผ่านเชื่อมระหว่างจังหวัด ประกอบกับตำบลบาราโหมเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และอยู่ใกล้ชายแดนจึงมีนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซีย และใกล้เคียงเดินทางเข้ามาเยี่ยมเยียนอยู่เนือง ๆ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกจึงเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นศูนย์กลางชุมชนบริเวณชานเมือง ทำให้ตัวชุมชนต้องรองรับปริมาณการใช้สอยพื้นที่ต่อคนที่เข้ามาใช้จำนวนมาก ชุมชนบาราโหมแบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน มีประชากรกว่า 3,000 คน และปัจจุบันเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ จนทำให้คนในชุมชนเกิดความกระตือรือร้น ร่วมแรงร่วมใจ แข็งขันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อันเป็นภูมิปัญญาไปสู่ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ผ่านเรื่องราวเสน่ห์ความงดงามของวัฒนธรรมประเพณี สอดคล้องกับ Nantasuwon and Raekpinit (1998) ได้กล่าวถึง องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของปราชญ์ชาวบ้าน ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น หลักความเชื่อ และกลไกทางสังคม เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากสภาพของการเจริญเติบโตของชุมชน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง และชุมชนอย่างรวดเร็ว ทำให้ภายในเขตเมืองและชุมชนมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชากรในพื้นที่ แต่การขยายตัวของเมืองและชุมชนอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมในหลายลักษณะ ซึ่งหากไม่มีการวางแผนรองรับกับปัญหาดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเมือง ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ปัญหาการจราจร ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นปัญหารากฐานที่สำคัญของมนุษยหากมนุษย์ไม่มีที่อยู่อาศัยแล้ว จะก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมาอันได้แก่ การขาดรายได้ ความไม่มั่นคงในอาชีพ ส่งผลให้เกิดการอพยพเข้าสู่เมืองของคนในชนบทเพื่อเข้ามาหางานทำ ซึ่งจะทำให้เกิดความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นวงกว้าง (Wherry, 2004) นอกจากปัญหาที่อยู่อาศัยและปัญหาชุมชนแออัด การที่ผู้คนในชุมชนไม่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเองได้กลายเป็นปัญหาสำคัญสำหรับเมืองใหญ่ ๆ ปัจจุบันชุมชนบาราโหมมีความเจริญมากขึ้นอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาระบบสาธารณสุข ภาครัฐ การสาธารณสุขภายในตำบล มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และเกิดการแออัดจากการเปลี่ยนแปลงต่อเติมที่อยู่อาศัย การสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เนื่องจากมีลูกหลานนิยมไปทำงานในประเทศใกล้เคียง ทำให้เกิดปัญหาที่อยู่อาศัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

ที่อยู่อาศัยตามกิจกรรมการพัฒนาในปัจจุบัน นอกเหนือจากปัญหาการอยู่อาศัยแออัดเฉพาะพื้นที่ที่ไม่มีการวางผังเมืองมาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นปัญหาเฉพาะของตำบลบาราโหมแล้วยังมีปัญหาการจัดขยะมูลฝอย และปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย (Watcharakietisak, 2016)

จากข้อมูลนี้ผู้วิจัยเห็นว่า องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม ปัตตานีนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาทางศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่มากมายหลากหลายในทุกพื้นที่ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ การแสดงพื้นบ้าน และอาหารพื้นบ้าน และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อและตำนานต่าง ๆ ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านหัตถกรรมเป็นฐานข้อมูลสำคัญ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้รับองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางด้านภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าของชุมชน สุสานสามกษัตริย์หญิงโบราณสถานของเมืองปัตตานี ร่องรอยเส้นทางการค้าในอดีตตามรอยประวัติศาสตร์ของชุมชนปาเราะ มัสยิดกรือเซะ การทำนาเกลือหวานปัตตานี และยังคงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบาราโหมที่น่าสนใจด้านต่าง ๆ อีกมาก รวมทั้งมีบ่อน้ำเก่าบริเวณบ้านของแซ่ห์ ตาวูด และได้รับการยอมรับว่าเป็นไข่มุกทางวิชาการแห่งนุซันตารา ซึ่งหมายถึง หมู่เกาะมลายูและโลกอิสลาม (Pootes, 2017) และในปัจจุบันชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นบาราโหมปัตตานีนั้น นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน โบราณสถานที่เก่าแก่กว่า 500 ปี ซึ่งเป็นต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมให้กลายเป็นจุดแข็งและดึงดูดนักท่องเที่ยวมาสู่ชุมชน ก่อให้เกิดรายได้จากสินค้า OTOP และการบริการของชุมชนที่มีชาวบ้านเป็นผู้ผลิต เกิดการกระจายรายได้สู่ฐานรากของชุมชนบาราโหม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยองค์ความรู้ชุมชน: ด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่นชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อนำไปวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของงานศิลปหัตถกรรมเพื่อการแสดงในการเผยแพร่อัตลักษณ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่มีต่อสังคม เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการเติมเต็ม แบ่งปัน แสวงหาหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์จากสิ่งที่ดี และเป็นเลิศในรูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่การถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อตกผลึกทางปัญญาเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) ที่สามารถนำไปบูรณาการประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ สืบสาน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการแสดงเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ในบริบท

ของสังคมไทยให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ขอบเขตการวิจัย (Scope)

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ประกอบด้วยแหล่งข้อมูลสำคัญดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ทำการศึกษาเฉพาะตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การแกะสลักไม้ลวดลายมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณ 2) การต่อเรือกอลและ 3) กระจาดยูดมะพร้าวพื้นบ้าน และ 4) การทำว่าววงเดือนหรือว่าวบุหลัน
3. ศึกษารูปแบบวิธีการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาการของกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ในด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

วิธีการดำเนินการวิจัย (Methodology)

การศึกษาวิจัยเรื่อง องค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และวิจัยภาคสนาม (Field research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยมีรายละเอียดขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อสำรวจองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
4. การสรุปผล อภิปรายผล และพัฒนางานวิจัยให้เกิด

ความสมบูรณ์ เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในฐานะข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนตีพิมพ์บทความวิจัยเพื่อเผยแพร่งานวิจัยในวารสาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามสภาพจริงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนและผู้แทนครัวเรือนผู้มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตามประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบาราโหม ประกอบด้วยเครื่องมือทั้งหมด 4 ชนิด ได้แก่

1. ข้อมูลเชิงเอกสาร (Document research) ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายทั้งเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของบาราโหม ปัตตานี และประวัติความเป็นมาของชุมชนและงานศิลปหัตถกรรมที่โดดเด่นของชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนันตำบลบาราโหม ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านทั้งหมด 3 หมู่บ้าน จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 29 คน โดยเลือกสัมภาษณ์แบบรายบุคคล ในลักษณะการสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ใช้คำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มในชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

3. การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่แหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อค้นหาแหล่งผลิต กระบวนการผลิต และการจัดจำหน่ายในแต่ละพื้นที่ รวมถึงพัฒนางานศิลปหัตถกรรมชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี สู่การแสดงเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ จากสถาบันการศึกษา ศิลปินอิสระและศิลปินพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่ในจังหวัดปัตตานี

4. การใช้สื่อสารสนเทศ ผู้วิจัยศึกษาสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่นจังหวัดปัตตานีและงานศิลปหัตถกรรมที่ถูกนำมาต่อยอดสร้างสรรค์ให้เป็นการแสดงเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. ข้อมูลที่ได้จากแนวคำถามที่ได้ศึกษาและรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกที่จะช่วยให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างราบรื่นเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียด ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น ในการดำเนินงานของกลุ่มตัวอย่างและการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มที่มีในชุมชน

3. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) คือ ข้อมูลเกี่ยวกับผลการศึกษาในอดีต ซึ่งได้จากการค้นคว้ารวบรวมเอกสารบทความวิชาการผลงานวิจัย ตำรา และจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีด้านรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบาราโหม ปัตตานี เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้มากำหนดกรอบแนวทางในการวิจัย กรอบแนวคำถามในการสัมภาษณ์ รวมถึงการสรุปผลวิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สรุปข้อมูลที่มีความสำคัญของคำตอบในองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

2. วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความสำคัญ หากข้อมูลไม่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้งานวิจัยมีประสิทธิภาพมากที่สุด

3. ใช้โปรแกรมสถิติในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ คือ สถิติบรรยาย โดยการคำนวณค่าร้อยละเพื่อบรรยายลักษณะความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มที่มีในชุมชนและความต้องการด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

สรุปผล (Conclusions)

1. ผลการศึกษาขององค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม มีชื่อเสียงอย่างมากในด้านการท่องเที่ยว สถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์วิถีชีวิต และเศรษฐกิจ ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเป็นรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากจุดเด่นของจังหวัดปัตตานีที่สำคัญ คือ การมีภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย มีการรวมกลุ่มชุมชนในแต่ละพื้นที่ผลิตและประดิษฐ์สร้างสรรค์งานหัตถกรรมต่าง ๆ มากมายหลายชนิด โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่สั่งสมและถ่ายทอดต่อกันมา โดยองค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัดปัตตานี ได้แก่ อาหารพื้นบ้าน หัตถกรรมชุมชน การแพทย์ศิลปะการแสดง การประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่มผลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายจำนวน 29 คน จากทั้งหมด 3 หมู่บ้าน พบว่า ภูมิปัญญาด้าน

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชุมชนบาราโหม คือ การแกะสลักไม้ลวดลายมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณ การต่อเรือกอลและ กระจ่ายชุดมะพร้าวพื้นบ้าน และการทำว่าววงเดือนหรือว่าวบุหลัน สิ่งเหล่านี้มีความหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางสังคมและความรู้ส่วนบุคคล เกิดเป็นองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน ได้แก่ 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน 3) การส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง เป็นระบบและยั่งยืน 4) การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ตั้งงามของชุมชน 5) การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน และ 6) การส่งเสริมค่านิยมร่วมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่มีความหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ทางสังคมและความรู้ส่วนบุคคลทั้งแบบฝังลึกในตัวคนและความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ผลการศึกษาพบว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ได้รับอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนในการผลิตผลงานในแต่ละชิ้นโดยมีความรักความชอบในงานศิลปะเป็นพื้นฐาน เช่น การแกะสลักลายไม้ลวดลายมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณการประดิษฐ์ชิ้นส่วนตกแต่งบ้านเรือนให้มีความวิจิตรสวยงาม ได้มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทยผสมลวดลายมลายูพื้นถิ่น งานสถาปัตยกรรมการออกแบบบ้านมลายูและอาคารบ้านทรงไทยทั่ว ๆ ไปในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลงานจึงมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น การออกแบบที่อยู่อาศัยและองค์ประกอบรวมของที่อยู่อาศัยจึงมีศิลปะแบบมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณผสมและด้วยสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศร้อนบ้านทรงสูงทำด้วยไม้เปิดพื้นที่โล่ง จึงปรากฏให้เห็นทั่วไปตามชุมชน โดยทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้มีอิทธิพลต่อการออกแบบลวดลายให้มีความเหมาะสมด้วย ซึ่งมีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบและลักษณะของงานสถาปัตยกรรมมลายู ซึ่งปรากฏในงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทการแกะสลักลวดลายมลายูถิ่นโบราณซึ่งจะสะท้อนออกมาในรูปของลวดลายที่ใช้ประดับในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอิทธิพลทางด้านความเชื่อของศาสนาอิสลามในเรื่องข้อห้ามใช้รูปคนหรือสัตว์ในงานศิลปะทำให้รูปแบบของลวดลายที่ใช้ในสถาปัตยกรรมมลายูมักจะเป็นลายพฤกษชาติลายเรขาคณิต ลายที่เลียนแบบจักรวาล และลายลักษณะอักษรประดิษฐ์เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งยังมีความเชื่อที่ผสมผสานในความเชื่อของศาสนาฮินดูและจีนผสมผสานกับอิสลามในรูปแบบของการเลือกทำเลสร้างบ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัย เช่น การดูฤกษ์ ดูยาม และการลงเสาเอก เป็นต้น

2. ผลการศึกษารูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหมอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม และความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การกำหนดความรู้โดยผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม การแสวงหาความรู้ ที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยการพูดคุยและปรึกษาหารือทำให้เกิดเป็นความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การจัดการความรู้ชุมชน 2) วัฒนธรรม/วิถีชุมชน 3) ผู้นำชุมชน และ 4) ทรัพยากรท้องถิ่นที่นำไปบูรณาการใช้และต่อยอดได้ในอนาคต ทำให้เกิดการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและการบริหารจัดการตนเอง เพื่อการพัฒนาถ่ายทอดและการจัดการความรู้สู่ชุมชนบาราโหม เป็นการตระหนักถึงข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า รากฐานของชุมชนบาราโหม ความเป็นมาของชุมชน มีทรัพยากรอะไรบ้างในชุมชน เช่น ทูนาทางปัญญา ทูนาทางสังคม ทูนาทางวัฒนธรรม และทูนาทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน หรือความต้องการของชุมชน ตลอดจนสิ่งที่จำเป็นต่อชุมชนบาราโหม และสิ่งที่ต้องการนำมาใช้ในการวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและทราบถึงความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริงของชีวิตและชุมชน สามารถนำไปจัดการความสัมพันธ์หรือกำหนดทำที่ต่อสิ่งที่มีผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม นอก อีกทั้งเป็นผู้เลือกคัดสรรว่า อะไรชุมชนควรรับหรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิตหรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งเร้าจากปัจจัยภายนอก ซึ่งองค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาของชุมชนมากมายทั้งในตัวคนและในพื้นที่ที่ถูกส่งต่อกันมารุ่นต่อรุ่น เพื่อรักษาความเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม ปัตตานี ให้คงอยู่คู่ปัตตานี ทั้งนี้ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญของชุมชนบาราโหมปัตตานี ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของพลังท้องถิ่นมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยให้สมาชิกเข้าใจปัญหาและวิธีการแก้ไข 3) กระบวนการเรียนรู้ควบคู่ด้วยวิธีปฏิบัติโดยมีภาวะผู้นำเป็นตัวขับเคลื่อนมุมมองและความคิดที่แตกต่างให้ไปในทิศทางเดียวกัน 4) การพัฒนาด้านจิตใจและการจัดการทรัพยากรที่เสมอภาค และ 5) สมาชิกมีความพึงพอใจและภาคภูมิใจต่อชุมชนบาราโหม ปัตตานี นอกจากนั้นผลการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบาราโหม พบว่า บทบาทของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีการสนับสนุนอย่างเป็นทางการที่ชัดเจน การแก้ไขปัญหาเกิดขึ้นโดยบุคคลในชุมชนด้วยกันเองบนพื้นฐานความสามัคคี ทักษะความสามารถเฉพาะคน

และการผสมผสานอาชีพในชุมชนเท่านั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนและให้การสนับสนุนตามบทบาทและภารกิจ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรส่งเสริมและจัดทำแผนพัฒนาชุมชนบาราโหมในระยะสั้นและระยะยาว สำนักงานพัฒนาชุมชนให้การสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการรวมกลุ่มสำนักงานอุตสาหกรรมสนับสนุนการพัฒนาเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสม และสำนักงานพาณิชย์ให้การสนับสนุนด้านการตลาดและการจำหน่าย เป็นต้น

อภิปรายผล (Discussions)

1. องค์ความรู้ชุมชน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในด้านการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนบาราโหม มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และเศรษฐกิจ ซึ่งจุดเด่นและจุดแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานีที่สำคัญนั้นคือ การแกะสลักไม้ลวดลายมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณ การต่อเรือกอลและ กระจ่ายชุดมะพร้าวพื้นบ้าน และการทำวาววงเดือนหรือวาวบุหลัน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะบทบาทหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแสดงถึงงานศิลปหัตถกรรมเพื่อการแสดงในการเผยแพร่ อัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานีที่มีต่อสังคมที่มีการเรียนรู้และส่งต่อทำกันภายในครอบครัวและกลุ่มเครือญาติเป็นหลัก ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น ใกล้ชิดมีความรักความสามัคคีภายในครอบครัวและชุมชน การส่งต่อความรู้โดยการบอกเล่า ฝึกปฏิบัติโดยไม่มีเอกสารบันทึกการเรียนรู้ภายในกลุ่มสอดคล้องกับงานวิจัยของ Duanguppama and Pharanak (2013) ที่ศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อกก พบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านวัสดุและอุปกรณ์ ด้านกระบวนการทอเสื่อกก ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการอนุรักษ์ลวดลายการทอเสื่อกก ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะให้มีคุณภาพและมาตรฐาน สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สังคม ชุมชน เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกกต่อไป และยังคงสอดคล้องกับ Songkhla Community Enterprise (2020) กล่าวว่า งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องจากชีวิตมนุษย์มักมีความเกี่ยวพันอยู่กับสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ และสร้างสรรค์งานหัตถกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการใช้สอยโดยอาศัยฝีมือช่างพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่การประดิษฐ์และสร้างสรรค์งานหัตถกรรมต่าง ๆ นั้น

ซึ่งเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบาราโหม ปัตตานี ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ได้รับอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนในการผลิตผลงานในแต่ละชิ้นโดยมีความรักความชอบในงานศิลปะเป็นพื้นฐาน เช่น การแกะสลักลายไม้ลวดลายมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณ การประดิษฐ์ชิ้นส่วนตกแต่งบ้านเรือนให้มีความวิจิตรสวยงาม ได้มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทยผสมลวดลายมลายูพื้นถิ่น งานสถาปัตยกรรมการออกแบบบ้านมลายูและอาคารบ้านทรงไทยทั่ว ๆ ไปในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลงานจึงมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น การออกแบบที่อยู่อาศัยและองค์ประกอบรวมของที่อยู่อาศัยจึงมีศิลปะแบบมลายูถิ่นหรือมลายูโบราณผสม และด้วยสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศร้อน บ้านทรงสูงทำด้วยไม้เปิดพื้นที่โล่ง จึงปรากฏให้เห็นทั่วไปตามชุมชน โดยทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้มีอิทธิพลต่อการออกแบบลวดลายให้มีความเหมาะสมด้วย ทั้งนี้ Somprajob (2014) ได้กล่าวถึงการออกแบบลวดลายของเรือกอลและแตกต่างจากเรือประมงประเภทอื่น ๆ อย่างชัดเจน เพราะเรือกอลและเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่น่าสนใจ อีกทั้งมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประกอบกับด้วยความงามวิจิตรของลวดลายจิตรกรรมที่เขียนลวดลายและระบายสีอย่างสวยงามตลอดทั้งลำ เรือกอลและจึงไม่เพียงเรือประมงธรรมดาเท่านั้น แต่เรือกอลและเป็นเสมือนหนึ่งศิลปกรรมที่มีคุณค่าชิ้นหนึ่งซึ่งสะท้อนถึงจิตวิญญาณของกลุ่มชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประดิษฐ์และสร้างสรรค์ขึ้น นอกจากนี้ ภูมิปัญญาเรือกอลและยังก่อให้เกิดความงามด้านสุนทรียภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะมีเอกลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดดเด่นไม่เหมือนเรือทั่ว ๆ ไป การตกแต่งลวดลายจิตรกรรมที่สวยงามบนเรือกอลและสามารถสะท้อนและแสดงออกถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ประสมประสานหลายวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน เรือกอลและจึงเป็นมรดกและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแก่การถ่ายทอดส่งต่อเป็นอย่างยิ่ง

2. รูปแบบการถ่ายทอดและการจัดการความรู้: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า รูปแบบการถ่ายทอดผ่านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการจัดการความรู้ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลักษณะรูปแบบของการถ่ายทอดและการจัดการความรู้เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่มาจาก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนเป็นหลักฐานที่ทำให้เกิดเป็นความรู้ที่สำคัญส่งผลต่อความรักความภาคภูมิใจที่มีต่อชุมชน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหนถิ่นกำเนิดและมุ่งมั่นร่วมกันพัฒนาชุมชนและสังคมโดยรวมด้วยความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้มีความรักในชุมชนมากยิ่งขึ้น รูปแบบในการถ่ายทอดผ่าน

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกส่งผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม มีหลักฐานพื้นฐานมาจากหลักของศาสนาที่เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาคนในชุมชนและการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการของศาสนา ได้ใช้เป็นเครื่องมือพิสูจน์ความจริงของแนวคิดดังกล่าว โดยหันกลับมาสู่การดำรงชีวิตแบบเพียงพอ และการทำเกษตรแบบพอเพียงยับยั้งยู่สู่เกษตรประณีตที่เป็นนวัตกรรมทางการผลิตที่พึ่งตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชน และพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังเป็นการผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม อิทธิพลของวัฒนธรรมชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี คติและความเชื่อ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหรือมูลเหตุสำคัญในการกำหนดรูปแบบของหัตถกรรมให้มีลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ บรรทัดฐานทางสังคมของแต่ละกลุ่มชนในภูมิภาคต่าง ๆ ที่เป็นเจ้าของผู้สร้างสรรค์งานหัตถกรรมนั้น ๆ ตลอดจนเป็นตัวบอกเล่าประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจ และเป็นการผสมผสานระหว่างวิทยาศาสตร์ ศาสนา และความเชื่อได้อย่างกลมกลืนโดยมีลักษณะการถ่ายทอดระบบการจัดการความรู้และการสร้างงานหัตถกรรม การคิดสร้างสรรค์ฝีมือความชำนาญกลายเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา สอดคล้องกับ Piyasakulkiat et al. (2018) ที่ได้กล่าวถึง การเชื่อมโยงยกระดับพัฒนาการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและขยายในระดับที่กว้างขวางจะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบาราโหมให้เป็นระบบและรู้จักมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อรายได้ของครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ นำไปสู่แนวทางการประชาสัมพันธ์ที่ได้ผลคือ การสร้างจิตสำนึกและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในลักษณะต่าง ๆ การสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นบาราโหมในด้านต่าง ๆ และมีการเสนอข้อมูลย้อนกลับไปยังชุมชนจะเป็นช่องทางในการพัฒนาภูมิปัญญาให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่เปลี่ยนแปลง ในขณะที่เดียวกันยังสามารถอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่ชุมชนบาราโหมตลอดไป สอดคล้องกับการศึกษาของ Seodee (2006) ได้กล่าวถึง ความงดงามของวัฒนธรรมจัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นกับชุมชนโดยการบอกเล่าเรื่องราวจากประสบการณ์และจากความทรงจำ โดยการปฏิบัติจริงส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกเป็นเอกสาร ภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้มีคุณค่ายิ่งต่อจิตใจและวิถีชีวิตของชุมชนบาราโหมในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การสร้างรายได้ให้ครัวเรือน สร้างอาชีพเสริมให้ชุมชน ด้านสังคมและวัฒนธรรมชุมชน ความรักความภาคภูมิใจที่มีต่อชุมชน ส่งผลต่อความร่วมมือและความรักความสามัคคีของคนในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับ

Piyasakulkiat et al. (2018) ที่พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำชุมชนที่อาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาจากชาวบ้านของการเป็นบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตและเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและเสียสละต่อส่วนรวมเป็นผู้สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่นำมาสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยการใช้ทักษะด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมาใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน รวมไปถึงการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ และความภาคภูมิใจในชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความจงรักภักดีต่อชุมชน การสร้างค่านิยมร่วมของชุมชนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นชุมชนแห่งปัญญาที่มีทั้งคนดีและคนเก่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดการความรู้ผ่านการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่ร่วมกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลืน มีความรู้ที่เท่าทันและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายนอกจนสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

ข้อเสนอแนะต่อการนำไปใช้ประโยชน์

1. งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมและพัฒนา สามารถนำไปประยุกต์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในด้านองค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ให้เป็นองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และควรมีการกำหนดตัวชี้วัดการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรมอย่างละเอียดและชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาการจัดการองค์ความรู้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและส่งเสริมการเรียนรู้ในครัวเรือนเป็นระบบให้มากขึ้น

2. ควรพัฒนาผู้นำกลุ่มในชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการจัดการความรู้ให้มากขึ้น เนื่องจากผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันและขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการความรู้ได้เป็นอย่างดี รวมถึงการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ การชี้แนะแนวทางที่ทำให้สามารถมีการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดองค์ความรู้ให้มีอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องในชุมชนของประเทศไทย และศึกษาความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2. ควรค้นหานวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- Duanguppama, S., & Pharanak, P. (2013). Transfer of local wisdom on Suea KoK (Reed Mat) weaving. *Journal of Community Development and Life Quality*, 1(3), 195-203. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JCDLQ/article/view/134029>
- Nantasuan, V., & Raekpinit, C. (1998). *Botbāt khōng chumchon kap kānsuksā rāingān kānsuksā wīchai sē nō nakngān khana kammakān kānsuksā hæng chāt* [The role of community and education. Research of Office of the Basic Education Commission]. Prime Minister's Office.
- Office of the National Economics and Social Development Board. (2004). *Sētthakit phōphāng khū 'arai?* [What is sufficiency economy?]. Office of the National Economics and Social Development Board.
- Patcharametha, T. (2016). *Handicraft products and the development into the OTOP products*. *Silpakorn University Journal*, 36(1), 67-80. <https://doi.org/10.14456/sujthai.2016.6>
- Piyasakulkiat, O., Khiewphakdi, S., Yanatharo, P. J., Phonsiriwatcharasin K., & Priyakorn P. (2018). The role of local scholars in self-management of community. *Kasem Bundit Journal*, 19(Special Edition), 218-229. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/110059>
- Pootes, U. (2017). Process of transferring local wisdom wicker in Ban Dongchapu, Bang Maplor Sub-District, Krok Phok Phra District, Nakhon Sawan Province. *Journal of MCU Social Science Review*, 6(4), 180-188. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/245636>
- Seodee, U., (2006). *A study of local wisdom transmission of making tile ceramic in Songkhla Province* [Unpublished master's thesis]. Chulalongkorn University.
- Somprajob, P. (2014). *Phuen basketry handicraft: Knowledge management model of local wisdom for local art and culture identity value by community participation*. Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.
- Songkhla Community Enterprise. (2020). *Community enterprise group*. SMCE-Doae. <https://smce.doae.go.th/ProductCategory/SmceCategory.php>
- Watcharakiettsak, T. (2016). Community economic strengthening by developing community enterprise group at tambonpol songkram administration organization Nonsung District, Nakhon Ratchasima Province. *Journal of Business Administration The Association of Private Higher Education Institutions of Thailand*, 5(1), 43-54. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/apheitvu/article/view/95225>
- Wherry, F. F. (2004). *Making culture work: Handicraft village in the global market* [Unpublished doctoral dissertation]. Princeton University.